

क्रीडा क्षेत्रातील कबड्डी खेळाविषयी महिलांच्या समस्या व त्यावरील उपाय

प्रा. भक्तराज घालप्पा जाधव

(शारीरिक शिक्षण व क्रीडा संचालक) लक्ष्मीबाई भाऊराव पाटील महिला महाविद्यालय, सोलापूर

प्रस्तावना(Introduction):-

कबड्डी हा खेळ अगदी पुरातन काळापासून आपल्या देशात खेळला जातो. महाभारत युद्धकालीन कौरवांनी रचलेल्या चक्रव्यूहात अभिमन्युने जसा प्रवेश केला व सात महायोद्धयाशी एकट्याने लढत दिली. त्याच पध्दतीने या खेळात एका बाजूस सात क्षेत्ररक्षक असतात व प्रतिपक्षाचा एक खेळाडू कबड्डी दम घेऊन चढाई करतो व त्याच्याशी लढत देतो. त्यामुळे तत्वावर या खेळाची निर्मिती झाली. असे पौराणिक संदर्भ आहे. कबड्डी हा

मूळचा भारतीय खेळ आहे. या खेळाची सुरुवात प्रथम महाराष्ट्रात झाली. हा खेळ "हूतू-तू-तू" या नावाने ही ओळखला जातो त्या नंतरच्या काळात कबड्डी खेळ वेग-वेगळ्या स्वरूपात वेग-वेगळ्या नावाने खेळला जात असे तसेच दम घेण्याचे प्रकारही वेगवेगळे असत. परंतु या खेळाचा जो मुख्य पाया 'दम' हा मात्र सर्वत्र सारखाच दिसून येतो तसेच दम, चढाई व क्षेत्ररक्षण हे सूत्र एकच होते. कबड्डी सारखा ग्रामीण खेळ आणि शारीरिक शिक्षण हे क्षेत्र सुध्दा यापासून अलिप्त नाही. मनाला आनंद देणारा आणि संकटाला विसरायला लावणारा आहे.

कबड्डी खेळ हे केवळ मनोरंजनाचे साधन नसून त्याला शास्त्रीय बैठक आहे. आरोग्य धन संपदा या सुभाषितावरून आरोग्य हा मानवी जीवनाचा अविभाज्य घटक आहे. सुदृढ शरीर, मन, मेंदू, बुद्धी आणि मनगट यांच्यावरच मानवांचे आरोग्य अवलंबून आहे. हे आरोग्य राखण्यासाठीच्या दृष्टीने मानवी जीवनात कबड्डी सारख्या मैदानी व मर्दानी खेळाना अनन्य साधारण महत्त्व आहे. प्राचीन काळापासून कबड्डी सारख्या ग्रामीण खेळांना सामाजिक जीवनात महत्त्वाचे स्थान आहे. पूर्वी आट्यापाट्या, सुर-फाटी, कुस्ती, कबड्डी यासारखे पारंपारिक खेळ खेळले जात होते. अशा मैदानी व मर्दानी खेळामुळे मानवी शरीराला बळकटी प्राप्त होते असे शारीरिक कष्टाची कामेही मोठ्या प्रमाणात केली जात होती. त्यातून आपोआपच शरीराचा व्यायाम होत असे.

आजच्या आधुनिक युगात मैदानी व मर्दानी खेळाकडे दुर्लक्ष झालेले आहे त्यामुळे मानवी आरोग्या विषयाची प्रश्न निर्माण झालेले आहेत. पुरुषाकडून शारीरिक कष्टाची कामे योग्य प्रमाणात केली जातात. त्या तुलनेत महिलांकडून शारीरिक कष्टाची कामे कमी केली जातात. त्यामुळे मानवी आरोग्या विषयीचे प्रश्न निर्माण झालेले आहेत. आरोग्या विषयीचे प्रश्न महिलांमध्ये जास्त दिसून येतात व याबद्दल महिलांमध्ये आरोग्यविषयी उदासीनता दिसून येते.

१) उद्दिष्टे (Objectives) :-

१. महिलांच्या कबड्डी क्रीडा क्षेत्रातील सहभागाविषयी समस्या जाणून घेणे.
२. क्रीडा क्षेत्रातील महिला कबड्डी सहभागाविषयच्या समस्या सोडविण्याच्या दृष्टीने प्रभावी उपाय योजना सुचविणे.

२) संशोधन पध्दत (Research Methodology) :-

प्रस्तुत लघुशोध निबंध विविध संदर्भ पुस्तके मासिक यांच्या सहाय्याने मिळवणे, प्रत्यक्ष मुलाखत, सर्वेक्षण

३) अभ्यासाचे महत्व (Significance of the topic) :-

भारत हा खेळांचा देश आहे. आज ही सुमारे ८०% लोकसंख्या ग्रामीण भागात राहते परंतु विविध मैदानी व मर्दानी खेळामध्ये सहभागी खेळाडूंची संख्या पाहिल्यास बहुसंख्य खेळाडू हे शहरी भागातील असल्याचे दिसून येते. ग्रामीण भागातील खेळाडूंचे प्रमाण फारच कमी आहे व पालकांचा कबड्डी खेळाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन नेहमी नकारार्थी असतो हा दृष्टिकोन नकारार्थी का आहे? आणि महिला कबड्डी खेळाडूंचे प्रमाण अत्यल्प का आहे? हे जाणून घेण्याच्या उद्देशाने प्रस्तुत अभ्यास विषय निवडण्यात आलेला आहे.

या लघुशोध निबंधामध्ये महिला कबड्डी खेळाडूंच्या खेळातील सहभागाविषयी असणाऱ्या अडचणी आणि समस्या जाणून घेऊन त्यावर प्रभावी उपाययोजना सुचविण्याचा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे.

४) कबड्डी खेळ मानवी जीवनासाठी शाप नसून वरदान (Kabaddi-Boon for Human Life) :-

सशक्त शरीरात मनवास करते असे म्हटले जाते. सशक्त मन राखण्यासाठी आपले शरीर सशक्त आणि निरोगी असावे लागते आणि शरीर निरोगी ठेवण्यासाठी कबड्डी सारखेमैदानी खेळ आणि व्यायमाची आवश्यकता असते. कबड्डी खेळांमुळे शरीराची उत्तम हालचाल व व्यायम होतो. कबड्डी खेळाडूंचे व्यक्तिमत्व विकास वाढीस लागतो. कबड्डी सारख्या मैदानी मर्दानी खेळामुळे प्रामुख्याने मन प्रसन्न आणि उत्साहाचे राहते. तसेच शारीरिक बल वाढून त्याची कार्यक्षमता वाढते. मानवी जीवनात मैदानी व मर्दानी खेळांना अनन्यसाधारण महत्व असूनही महिला खेळाडूंचा सहभाग फारच अत्यल्प आहे, त्यामुळे महिला कबड्डी खेळाडूंच्या सहभागाविषयी असणाऱ्या समस्या जाणून घेणे महत्वाचे आहे.

१. कौटुंबिक समस्या (Domestic Problems / Issues):-

ग्रामीण भागातील कुटुंबांमध्ये खेळाविषयी निरुत्साही वातावरण आहे. कोणत्याही प्रकारचे प्रोत्साहन कुटुंबाकडून खेळाडूला मिळत नाही. कबड्डी सारख्या क्रीडा प्रकारात मुलींना अजूनही म्हणावे तसे स्वातंत्र्य नाही.

२. आर्थिक समस्या (Economic Problems/Issues):-

महिला खेळाडूंच्या कुटुंबांचे उत्पन्न जेमतेम असल्यामुळे त्यांच्याकडून खेळांसाठी लागणारे साहित्य आणि खेळाडू साठीचा पोषक आहार ते पुरवू शकत नाहीत. तसेच विविध स्पर्धांमध्ये सहभागासाठी असणारा खर्च ही ते करू शकत नाहीत.

३. सुविधांची अनुपलब्धता (Lack of Facilities) :-

विविध खेळाडूंसाठी आवश्यक असणारी अद्यावत साधने क्रीडागणे वाची उपलब्धता ग्रामीण भागात होत नाही. सध्या क्रीडागणे लग्न समारंभाला तसेच राजकीय कार्यक्रमांला भाडे तत्वावर देण्याचे मोठ्या प्रमाणात सोय करून देताना दिसते.

४. तंत्रशुध्द मार्गदर्शनाचा अभाव (Lack of Proper Guidance/Coaching):-

विविध खेळांसाठी आवश्यक असणारी मैदानी खेळामध्ये यशस्वी होण्याच्या दृष्टीने प्रशिक्षण आणि मार्गदर्शन मोलाचे असते. परंतु ग्रामीण भागात अनुभवी व तंत्रशुध्द मार्गदर्शनाची उणीव जाणवते तसेच कबड्डी सारख्या क्रीडा प्रकारचे

प्रशिक्षण महिलाखेळाडूंना मिळत नाही. जरी ते मिळाले तरी त्याचा खर्च खेळाडूंना करणे शक्य होत नाही त्यामुळे ग्रामीण भागातील खेळाडू मागे पडत आहेत.

५. शारीरिक इजा होण्याची भिती (Fear of Physical Injury):-

कबड्डी सारख्या क्रीडा प्रकारामध्ये खेळाडूंना शारीरिक इजा होण्याची भिती असते. अशी इजा की (मुक्कामार) आणि इंद्रियांना इजा झाल्यास एखादा खेळाडू जीवनभर अंधू होण्याची शक्यता असते तसेच त्यासाठी होणारा खर्च कुटुंबाला पेलणारा नसतो. त्यामुळे कबड्डी सारख्या देशीय खेळामध्ये महिला खेळाडू सहभागी होण्यापासून परावृत्त करित आहेत.

६. पोशाख (Uniform/Kit):-

प्रत्येक क्रीडाप्रकारात वापरण्यात येणारे पोशाख त्याबद्दलची समाजातील मानसिकता यांच्यामध्ये तफावत आहे. असे पोशाख वापरण्यासाठी महिलांचा प्रामुख्याने विरोध होतो. त्यामुळे राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय पातळीवर खेळताना अडचण येते.

७. आत्मविश्वास प्रोत्साहन याची कमतरता (Lack of Self Confidence):-

महिला खेळाडूमध्ये प्रतिस्पर्धा खेळाडूविषयी एका प्रकारचा न्यूनगंड निर्माण झाला आहे. तो खेळाडू आपल्यापेक्षा सरस असेल अशी एक प्रकारची धास्ती या खेळाडूच्या मनामध्ये झालेली असते. त्यामुळे त्याचा आत्मविश्वास कमी झालेला दिसून येतो. वातावरणात महिला खेळाडूंना कोणाकडूनही प्रोत्साहन मिळत नाही. आज शहरी भागाबरोबर ग्रामीण भागाचे मनोरंजनाचे अनेक साधने उदा. (TV चैनल) उपलब्ध झाल्यामुळे खेळाकडे दुर्लक्ष झालेले आहे

८. ठराविक क्रीडा प्रकारांना अवास्तव महत्त्व (Unnecessary Importance to other Sport Events):-

आज आपल्या देशामध्ये ठराविक खेळांना प्रमाणापेक्षा जास्त महत्त्व दिले जाते त्यामुळे असे खेळ चर्चेचा विषय बनतात व इतर खेळ आणि खेळाडू दुर्लक्षिले जातात. महिलांना निवडक खेळ खेळवले जातात.

९. स्पर्धांचे धारदशी नियोजन Competitions) :- (Transparent Planning of

स्पर्धा नियोजनामध्ये विविध घटकांचा समावेश होतो. प्रामुख्याने या स्पर्धा नियोजनात पंचाची केली जाणारी नियुक्ती त्यांच्याकडून दिला जाणारा निर्णय संघाची गट विभागणी यामध्ये पारदर्शीपणा आवळून येत नाही. याचा परिणाम खेळाडूंच्या कामगिरीवर होतो. खेळाडू नाउमेद होतात तसेच खेळाडूंची निवड प्रक्रिया सुध्दा पारदर्शी असणे गरजेचे आहे.

१०. वैवाहिक जीवन शैली (Marital Life Style) :-

मैदानी व मर्दानी खेळातील सरावाचा परिणाम महिलांच्या शारीरिक गुणसूत्रावर होतो व त्या पुरुषी दिसू लागतात आणि त्याची प्रजनन क्षमता कमी होते असा गैरसमज आहे.

११. लैंगिक शोषण (Sexual Exploitation) :-

प्रशिक्षण किंवा निवड समितीकडून लैंगिक शोषण होण्याच्या भीतीमुळे महिला खेळाडूंचा सहभाग कमी आहे.

सारांश (Summary) :-

मानवी जीवनामध्ये मैदानी व मर्दानी खेळांचे महत्त्व अनन्यसाधारण असे आहे. हे ओळखूनच प्राचीन काळापासून खेळाची परंपरा चालू आहे. परंतु आजच्या युगात मैदानी -मर्दानी खेळांकडे दुर्लक्ष झालेले दिसून येते तसेच महिला खेळाडूंचा

खेळामध्ये असणारा सहभाग कमी दिसून येतो, त्यासाठी महिला खेळाडूंच्या असणाऱ्या समस्या त्याला जबाबदार आहे. त्या समस्या दुर्लक्षून चालणार नाहीत.

उपाययोजना (Solutions) :-

मैदानी व मर्दानी महिला कबड्डी खेळाडूंच्या असणाऱ्या समस्या अडी अडचणी कमी करण्याच्या उद्देशाने आणि खेळातील त्यांचा असणारा सहभाग वाढविण्याच्या दृष्टीने काही क्रोडागणे (माती बरील) नसून आता त्यांना मेट सारख्या क्रीडाणाची उपलब्धता करून देण्यात यावे. तसेच महिलांचा सहभाग वाढविण्याच्या दृष्टीने काही प्रभावी उपाययोजना मांडलेल्या आहेत. त्या उपाययोजना खालीलप्रमाणे -

१. मैदानी व मर्दानी कबड्डी सारखा ग्रामीण खेळाची आवड आणि महत्व वाढविण्याच्या दृष्टीने प्राथमिक स्तरापासून खेळाचे प्रशिक्षण विद्यार्थ्यांना देण्यात यावे.
२. प्राथमिक शाळेत क्रीडाविभाग स्वतंत्र असावा.
३. प्रत्येक प्राथमिक शाळेतून महिला शारीरिक शिक्षकांची नेमणूक करण्यात यावे.
४. प्रत्येक माध्यमिक, उच्च माध्यमिक शिक्षण क्षेत्रात पट पडताळणी पाहून २५० विद्यार्थी संख्या मागे एक क्रोडा शिक्षकाची नेमणूक करावी.
५. प्रत्येक शाळेत महिलांसाठी वेगळ्या स्वरूपाचे क्रीडासंकुल (लेडी जिम) असावा.
६. जमिनीवरील काही क्रोडांगणामुळे इजा होण्याची शक्यता असते. त्यामुळे भेट ची व्यवस्था करण्यात यावी.
७. कबड्डी सारख्या खेळांसाठी आवश्यक असणाऱ्या सोयी सुविधांची उपलब्धता उदा. मॅट, क्रीडांगण, क्रीडा पोशाख, क्रीडासाहित्य, तंत्रशुध्द मार्गदर्शक इ. महिला खेळाडूंना देण्यात यावे.
८. कबड्डी सारख्या देशी खेळाडूंसाठी शासकीय सेवेत ५०% आरक्षण करण्यात यावे जेणेकरून त्या क्षेत्राकडे महिलांची ओढ वाढू शकेल.
९. महिला खेळाडूंना कबड्डी खेळाविषयी असणारी अद्ययावत माहिती देण्यासाठी आणि तंत्रशुध्द प्रशिक्षण देण्यासाठी वेळोवेळी मार्गदर्शन शिबीर, चर्चासत्र, तसेच नामांकित खेळाडूंना प्रशिक्षण देण्यास बोलविण्यात यावे.
१०. राज्य व राष्ट्रीय कबड्डी खेळाडूंना शासकीय अनुदान देण्यात यावे. यशस्वी महिला खेळाडूंना पेन्शन देण्यात यावे.
११. मातीच्या क्रीडांगणावर खेळ खेळत असताना खेळाडूंना शारीरिक इजा होण्याची भीती वाटते यासाठी मेट सारख्या साहित्याची उपलब्धता करून द्यावी. यासाठी आर्थिक साहाय्याची आवश्यकता आहे. या आर्थिक निधीतून खालील क्रीडा साहित्य खरेदी करण्याची गरज आहे.

संदर्भ सूची (References) :-

- १) क्रीडा ज्ञानकोष
- २) क्रीडा विश्व
- ३) वर्तमान पत्रातील अग्रलेख
- ४) डॉ. रमेश भेडेगिरी (आंतर राष्ट्रीय कबड्डी मार्गदर्शक)

- ५) ई. प्रसादराव (राष्ट्रीय कबड्डी प्रशिक्षक)
- ६) श्री. दौलतराव शिंदे (महाराष्ट्र राज्य कबड्डी संघटक)
- ७) कबड्डी खेळातील किमयागार
- ८) स्मणिका १९७५ (महापौर कबड्डी चषक, सोलापूर)
- ९) महाराष्ट्राचा हीरा सोलापूरचा लाल (अग्रलेख) राष्ट्रीय कबड्डी खेळाडू हिरालाल जाधव
- १०) श्रीराम स्पोर्ट्स क्लब, सोलापूर.